

„ВАМПИРИ” И ВАНБРАЧНО ОЧИНСТВО

— из правне етнологије Албанаца на Косову —

О вампирима је до сада писано, углавном, из религијског угла. Нико о њима није писао са аспекта правне етнологије. О томе није било потребне грађе. У других европских народа вампири су давно исчезли. Исконски, добро очувани обичаји у Албанаца на Косову дају прави материјал да се учење о вампирима размотри и са правног аспекта и да се у ту област унесе јасноћа и разумевање рационалне религијско — правне практичности ове историјске појаве. У Албанаца вампири су ванбрачна деца, а легенде о вампирима нису само легенде већ свакодневни догађаји који су срачунати на сузбијању крвне освете.

Одмах на почетку ваља направити термилошко разграничење. Оно што други народи називају вампиром — Албанци зову љугат, што одговара старијем значењу српског израза вукодлак. Још Вук Стефановић Караџић је писао да се вукодлаком зове човек у кога после смрти уђе некакав ђаволски дух и оживи га (види Српски речник, реч вукодлак). У Албанаца се назива љугатом одрасли мушкарац који после смрти оживи и ноћу се појављује, обично у свом селу и међу својим укућанима да би им нанео какво зло. Он је истовремено невидљиви зли дух и човек са физичком снагом која му дозвољава да лута ноћу око свог и туђег огњишта, да лупа по крововима, разбија прозоре, дави стоку, врши паљевине — све то са крајњим циљем да ступи у полни однос са којом женском која нема мужа или чији је муж за дуже време одсутан. Као у Србији вукодлак, тако и у Албанаца и Рома љугат, долази својој жени и општи са њоме. Дете рођено из полног односа љугата и жене која нема мужа назива се вампир. Он у Албанаца није умрли па оживели човек, већ ванбрачно мушко дете зачето од оца љугата а рођено од мајке без законитог мужа. Вампир живи нормалним животом, расте, жени се, привређује, заснива породицу и креће се у друштву. Његова је посебна особина у томе што је обдарен да може видети и препознати свога оца љугата и над њим извршити освету, којом васпоставља част своје мајке и углед своје куће. По правном обичају сваки син је дужан да убије мушкараца који је био у недозвољеном односу са његовом мајком. Те дужности није ослобођен ни вампир, који је, као ванбрачни син, дужан да убије љугата као свог ванбрачног оца. То је старо арбанашко веровање и обичај сачуван до данашњег дана.

Бавећи се двадесет година адвокатским позивом у Пећи и истражујући албанске народне обичаје, сазнао сам од својих клијената и новинара да се љугати и данас редовно појављују по селима и градовима Косова. Мој новинар Ахмет Ељезај из мале Јабланице, стар 60 година, саопштава 8. X 1977. године да се пре 10 — 15 г. љугат појавио у кући Зенељ Мутреза у Стародворане и давио му овце. Он је нашао вампира у околини Призрена који је дошао у Стародворане, направио ратни план у гостинској соби и око поноћи убио љугата, који се више није јављао. Ариф Кастрати из Захаћа (76 г.) извештава истог дана да је Халил Адем из Сврка код Пећи пре рата доводио вампира из околине Призрена да убије љугата. Вампир је пошао да чува Халилове овце, приметио љугата и убио га из

пушке. Од убијеног љугата остао је готово неприметни зелени траг по трави. Један адвокат из Пећи, који жели да остане анониман, саопштава 8. X 1977. г. да се пре две године јављао љугат у Будисевцима. Муж је био пошао на привремени рад у иностранство, док му је жена са децом остала у селу. За време његовог бављења на страни љугат је ноћу праврио ситне паљевине око куће. Цело село му је нудило заклетву да му зло није нанео нико од сељана, па је дошао до закључка да се појавио љугат. По повратку из иностранства мужа, љугат се више није појављивао. Исти известилац наводи да је у народу познато како је пре рата чувени љугат Пицаку из Беца бацао грање и крље око туђих кућа, а на тражење господара куће добавивао гостима и цигарете. Сулејман Шех Јунику из Пећи (56 г.) саопштава 8. X 1977. г да су се пре 5—6 г. појавили љугати код муслимана у Витомирици. Сељаци су звали вампира из Призрена да га пронађу и убију. Пре две године лично је био присутан када је усред Баковице љугат бацао каменице од мрака до поноћи на једну кућу. Познат је вампир из околине Призрена и убио љугата. Исти известилац даље каже да је пре 30 година умро хоџа Хафиз Паласка из Баковице и постао љугат. Лу-тао је по стајама и убијао говеда. И њега је открио и убио вампир из околине Призрена.

Овај известилац шеитски свештеник, ближе објашњава да је љугат невидљив, да га вампири препознају по белој одећи и чаршавима у којима је био сахрањен. Вампир га једино може приметити зато што је син љугата. Он га убија пушком. У моменту погубљења љугата вампир чује неки крик и примећује остатак љугата у виду мале капи крви или незнатног трага по земљи. У моменту убијања на вампира се мора полити канта воде да би се овај сачувао у животу од остатка љугата који се распрше на све стране. Од неког хоџе из Ругова чуо је да се забада лучев колац у гроб оном који се појављује као љугат. Пошто лучевим колцем пробију главу леша, верују да се љугат више неће појавити међу живима. Иначе, вампира као ванбрачне деце је мало. Постоји један у околини Призрена, стар 70—80 година, врло вешт у откривању љугата. Он се бави у виду заната и за награду његовим убијањима. То је специјализовани целат за љугате.

То нису само легенде већ свакодневне приче у које народ верује. Данас би се тешко могао наћи човек средњих година који не би могао навести неки случај убијања љугата.

Циљ овог саопштења није религијско објашњавање појаве љугата. За читаоце ће бити интересантније кад се убијање љугата повеже за древне арбанашке правне обичаје.

Када се наведено веровање у љугата повеже са другим арбанашким обичајима може се наћи његово рационално језгро. Наиме, у Албанца постоји најстожја забрана било каквог телесног додира одраслог мушкарца са туђом женом. Такав додир може да има за последницу подметање наследника туђе крви фису у чијој се кући роди дете. Ко се огреши о забрану прељубе запада у неопростиви крвни дуг. Кућа из које је обещашћена жена, дужна је да убије преступника, чиме пере свој образ и враћа част „силованој“ жени. У случају сумње чека се да мушко дете одрасте, па се по сличности између њега и осумњиченог ванбрачног оца утврђу-

је чији је. Ако такав син не личи брачном већ ванбрачном оцу позван је да убијањем ванбрачног оца или неког његовог мушкарца опере образ своје мајке и своје куће. У околини Клине, брачни отац је више од 20 година подизао мушкарца кога је родила његова жена из недозвољеног односа са кумом. Кад је, пре неколико година, утврђено да тај момак у свему личи куму упућен је да „опере образ” своје мајке и убије једног мушкарца из куће свога кума. Тако се ванбрачни син јавља као осветник чисти своје мајке.

Недозвољен однос са женама је основни повод крвним завадама и осветама у Албанаца на селу, али уместо тог правог повода, сељаци намештају друге разлоге својим свабама и узајамним убиствима. Инсценирају се као поводи размирице око земље, воде, службености пута, меће итд. За прикривање прељуба као правог повода постоје дубоки разлози. Мушкарци не могу јавно износити сумњичење да им је обешчашћена мајка, жена, кћи или сестра. То је нечасно. Преступну вереницу напустио би вереник. Муж би морао да убије или отпусти жену која је погрешила, да одвоји мајку од деце. Син би морао да врати мајку у род. Сваки од њих био би друштвено деградиран зато што је пропустио да по обичају сачека женску која је преступила и њеног партнера и да их убије једним метком *in flagranti*. Мужу се не исплати да убије жену, јер се жене откупљују, па му требају нова средства да набави другу. Грех је да отац убије кћер, брат сестру и син мајку. Пред страхом од женине родбине не сме се убити жена која није затечена *in flagranti*. Ако се не убије жена не сме се убити ни њен партнер. Сматрало би се да је убица употребио жену као мамац да убије човека. Затећи партнера *in flagranti* није лако. Зато увређени често прикривају прељубу као повод и намештају друге часније поводе за убиства мушкарца осумњичених за недозвољене односе са женама. Прикривањем прељуба врши се поштеда жена од убиства.

Са друге стране, постоји колективна љубомора. На част жене не пазе само њихови мушки укућани већ село. Ако неко примети туђу женскадију да залази у слободније односе, онда се тој кући пиркривено чине разна нечасна упозорења да припази на владање својих жена. Љубоморни сељаци разбијају кровове, врата, прозоре, пале сена и сламе, убијају псе и стоку на штету кућа осумњичених за недолучно понашање жена. Тиме се хоће претставити да љубавници безобзирно долазе у контакт са женама и у знак тријумфа над повређеном кућом остављају за собом видљиве знаке којима омаловажавају мушке чуваре жена.

То је ваљало напоменути да би се објаснило зашто вампири као ванбрачни синови љугата „перу образ” својим мајкама и убијају своје ванбрачне очеве и зашто љугати око куће остављају исте знакове тријумфа као што би их оставили живи мушкарци који залазе у недозвољене односе са туђим женама.

Рационално објашњење веровања у љугата и вампире даје најугледнији судија међу Албанцима на Косову — Брахим Хоца из Јуника (60 г.). Он се налази на челу Оде (судница) у Јунику. Његови претци су једном половином свештеници (од попа Јована) а другом судије — непрекидно још из времена пре Цара Стефана Душана (XIV в.). Ода у Јунику је уназад 25

генерација пресуђивала по обичајима најтеже спорове међу Албанијцима на Косову и у Северној Албанији. Ево шта он каже 10. X 1977. г.:

— Жена је кључ за разумевање убијања љугата и појаву вампира. Кад жена без мужа остане гравидна и роди ванбрачно дете питање је чије је. Она не сме да покаже природног оца. Ако би га показала осудили би га на смрт, а и себе, зато што му се подала. Тако би дошло до њене погибије и погибије мушкарца са којим се оплодила. Осим тога, мушкарац који би био проказан могао би да се брани правдајућом заклетвом са саклетвеницима. Жена, будући да признаје своју нечасност, не би могла да нуди заклетву као оптужни доказ. Правдајућом заклетвом, мушкарац би се оправдао. То би нанело још већу срамоту кући и родбини ванбрачне мајке. Народ би причао да је имала посла са много мушкараца. У Оди у Јунику још се није чуло да је неко водио спор око утврђивања очинства. То није у обичају. Обичај је да жена која погрешно буде убијена „једним метком“ са човеком који се код ње затекне са развезаним учкурком. Често се жена преступница отера у род. Питање ванбрачне трудноће и ванбрачног очинства решила је религија. Да не би била узрок убиства, ванбрачна мајка саопштава да је дете зачала са љугатом, тј. са неким умрлим мушкарцем из куће или суседства. Народ верује да љугат није потпуно умро већ да се дигне из гроба и невидљиво лута за женама из своје куће и села. Позивањем на љугата, жена се сматра оправданом. Љугату се није могла успротивити. Њено дете се прима у кућу да, пошто одрасте, пронађе свог ванбрачног оца и убије га. То дете се назива вампиром, који ће препознати свога оца — љугата. Убијањем љугата, вампир врши привидну освету. Он не убија живог човека већ појаву умрлог.

Исти известиоц наставља:

— Опасно је чекати да ванбрачни син порасте да може носити оружје. Пошто одрасте могло би се десити да га рођаци наговоре да убије живог човека коме је налик. А то би могао бити неко са његовог огњишта, рођак из суседства, побратим или кум, човек коме су познате блге породичне прилике жене са којом је погрешно. То би био грех. Осим тога, љугат се може поново појавити. Зато кућа у којој је рођено ванбрачно мушко дете практикује да најми другог одраслог вампира који ће наћи љугата и убити га. Као што се може најмити човек да изврши освету, тако се узима у најам вампир да убије љугата. Најмљени вампир је обично из даљег места. Њега позива господар куће која се жали на љугата. Убијањем љугата правда је задовољена. Није потребна никаква друга освета. Љугат се више неће појавити. Жена се више неће жалити да је убијени љугат напаствује. Она мора да прекине недозвољене односе. И њен партнер, обично близник, мора прекинути односе са њом. Иначе може да уследи права освета над човеком коме је једном опроштено. Иначе, народ најчешће практикује да пре ванбрачне гравидности зове вампира да убије љугата. Чим се примети помор стоке, разбијање прозора, врата, крова куће, паљевина или други какав знак који личи на понижавање или упозорење куће, жене се пожале на љугате, а господар куће позива вампира да их пронађе и убије. После тога се зна да ће жене показати сваког насртљивца који покуша да са њима ступи у недоличне односе. Гоњење љугата има превентиван значај за чедност жена. Понекад и жене развијају причу о љу-

гатима да би запретила мушкарцима који покушавају да им се приближе. То обично чине удовице које нису увек наклоњене рођацима покојног мужа. Понекад причом о љугатима стављају до знања да би се радо вратиле у род ради удаје. Причао о љугатима може да послужи вереници као упозорење веренику да је што пре откупи и ожени. Жене инсценирају штете око куће и приписују их љугату да би принудиле мужеве да им се што пре врате кући — закључује поменути извештач. Исказ Бајрам Хусаја (55 г.) из руговског села Шкреље подударан је са предњим исказом.

Ту је и крај овом саопштењу. Оно показује да религијска конструкција веровања у љугата и вампире одговара правним потребама и обичајима патријархалног племенског друштва бременитог крвном осветом ванбрачног сина над ванбрачним оцем. Ова религијско-правна комбинација има сврху да заштити ванбрачног оца, ванбрачну мајку и ванбрачно дете, поготово ако сви они припадају истом фису. Религија је пренела ванбрачног оца у свет духова. Обичајно право гонило га је осветом. Али над умрлим могућа је освета само по форми. Њу врши вампир над љугатом. Објект освете постаје мистериозни дух умрлог. Тако је религија, прилагођена древно правном обичају потискивала праву освету сина над ванбрачним оцем. Обичај је ту конструкцију користио и у приватне сврхе, упозоравајући да је љугат убијен као што ће бити убијен сваки ванбрачни отац или мушкарац који зађе у недозвољене односе са туђим женама. Иначе, древно веровање у љугате представља и развође религије и права. Религија је наставила свој пут мистичном догмом о самооплођењу жене, а право је тражило регулативу ванбрачног очинства. Но то је био процес који је трајао хиљадама година, кроз које се древни обичаји сачувани у Албанаца нису много мењали.

др Милутин Р. Бурчић